

Ithaka
Prijs & Stipendium

Juryrapport Ithakaprijs 2019

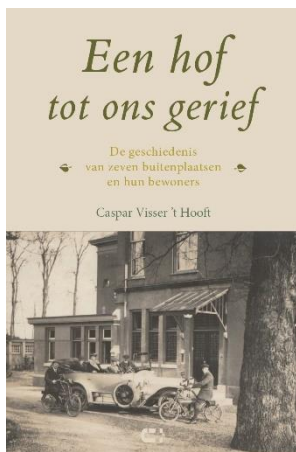
Ieder jaar valt het ons als jury weer op hoe prachtig onze buitenplaatsen er bij staan. Het is er altijd zomer, de zon schijnt volop en in het lommerrijke park met zijn romantische vijver en slingerende lanen ligt het huis te glanzen van de verf en de fris gewassen ramen. Op de veranda staan de rieten tuinstoelen klaar en op de mooi gedekte tafel het theeservies van oma en een taart met aardbeien uit de eigen tuin. Hier wonen heel gelukkige mensen denk je dan toch onwillekeurig en een beetje jaloers. Je hoopt uitgenodigd te worden en dat word je ook wel, niet in het echt, maar in een prachtig geïllustreerde boek over de buitenplaats. Thee en taart komen dan echter pas helemaal op het eind. In de hoofdstukken daarvoor word je getraakteerd op een verhaal van reddeloos lijkend verval en moeizame en jarenlange restauratie. De weg naar de vernieuwde idylle van de buitenplaats is lang en lastig. Er moet hard gewerkt worden aan het nieuwe geluk.

Ook dit jaar kreeg de jury weer enkele boeken over herstelde pracht. Heel bijzonder was het verhaal van Bertus Boivin en de drie huidige bewoners over 'Bosch en Vaart', een mooie witte villa in chaletstijl niet ver van Groningen. Veertig jaar geleden was het een totaal uitgewoond en verwaarloosd huis, bijna slooprijp. Pieter Battjes koopt dan het huis en zet zich aan de restauratie van huis en park. Nu ligt het er als bewijs van de kracht van puur particulier initiatief allemaal weer prachtig bij.

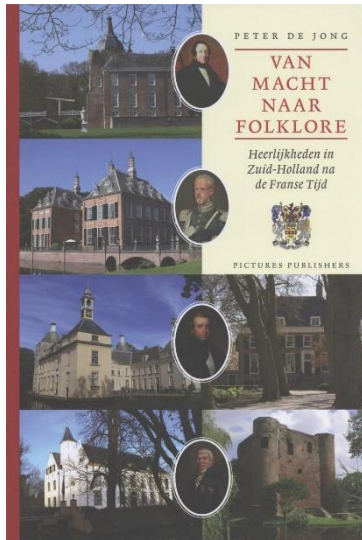
Dat geldt ook voor 'De Cloese', een gigantisch huis in neorenaissancestijl aan de Berkel net buiten Lochem. Niet meer geschikt voor particuliere bewoning werd het het onderkomen van de politieschool en visueel uit het lood getrokken door grootschalige aanbouw van klaslokalen en verblijfsruimten. Inmiddels zijn die gebouwen weer verdwenen en is aan de mooi herstelde buitenkant niet te zien dat het huis nu in zeven appartementen is onderverdeeld. Eddy ter Braak, CeesJan Frank, Wilma Nijenhuis-ten Arve en John Töpfer schreven een boeiende en ook weer rijk geïllustreerde geschiedenis van de deftige en minder deftige bewoners, van het huis zelf en van het landgoed.

Caspar Visser 't Hooft beschrijft in 'Een hof tot ons gerief' de geschiedenis van niet minder dan zeven buitenplaatsen met typische buitenplaatsnamen als 'Bellevue', 'Schoonenburg', 'Vredelust' en 'Vreugd en Rust'. Dat laatste is maar betrekkelijk het geval, want bijna geen van deze buitenplaatsen bestaat nog en het boek van Visser 't Hooft is toch vooral een met de huizen verbonden en op lichte toon vertelde geschiedenis van de families waar de auteur uit voortkomt: Visser 't Hooft dus, van Randwijck, Boddaert, Groen van Prinsterer, Quarles van Ufford. Deftige families met de daarbij passende kleurrijke en eigenzinnige types. Downton Abbey in het klein.

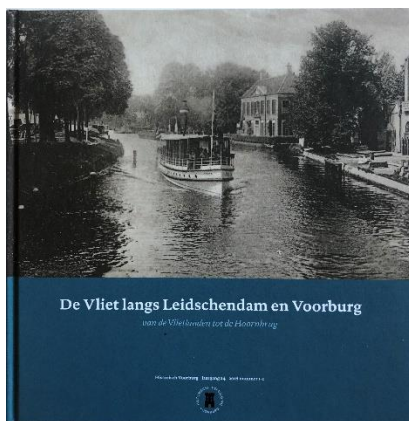
Ithaka Prijs & Stipendium

Hoezeer de deftige en aristocratische families, de namen uit de blauwe en rode boekjes, met elkaar geparenteerd zijn, blijkt wel uit het indrukwekkende encyclopedische overzicht dat Peter de Jong maakte van de titeleigenaren van heerlijkheden in Zuid-Holland na de Franse tijd. 'Van macht naar folklore' verbindt de heerlijkheden – meestal een mooi woord voor gewone dorpen -, de huizen en de families tot op de dag van vandaag. Het uitgangspunt is dan wel Zuid-Holland, maar de verbindingen lopen door heel Nederland. 250 heerlijkheden telt Zuid-Holland en De Jong heeft ze alfabetisch geordend naar beginletter, van Aarlanderveen tot Zwijndrecht dus. Ook de mecenas van de Ithaka-prijs, Els Veder-Smit, komen we in dit naslagwerk tegen als de dochter van ir Jan Smit, heer van Nieuw-Lekkerland.

Naast de trots over het herstel van buitenplaatsen blijft er toch de spijt over het vele dat verdwenen is. We hebben dat als jury in eerdere jaren al gezien in de boeken over de verdwenen buitenplaatsen in de Purmer en op Walcheren. Dit jaar laat een uitgave van Genootschap Oud-Westland de herinnering herleven aan de ooit talrijke buitenplaatsen in het Westland, waaronder het paleis en park van Frederik Hendrik en Amalia van Solms in Honselersdijk. De foto's in 'Buitenplaatsen in het Westland' laten vooral zien wat er niet of nauwelijks meer is, maar daar staat een rijkdom aan kaarten en tekeningen uit de tijd van de bouw en aanleg tegenover. Iedere buitenplaats wordt historisch beschreven, maar het boek krijgt toch een bijzondere meerwaarde door de uitvoerige geschiedenis die Martin van den Broeke – in 2016 winnaar van de Ithaka-prijs met zijn dissertatie 'Het pryel van Zeeland'- presenteert van de buitenplaatsen in hun onderlinge verhouding en ook hun betekenis voor de ontwikkeling van het Westland in de negentiende eeuw als tuinbouw-en kassengebied.

Een andere Ithaka- prijswinnaar, Kees van der Leer, samen met Henk Boers ook in 2016 voor 'Huygens Hofwijck', wandelt in een ook al weer zo mooi uitgegeven boek van de Historische Vereniging Voorburg langs de Vliet tussen Leidschendam en Voorburg. Een relatief korte afstand met een opvallend grote reeks aan voor een belangrijk ook nog bestaande buitenplaatsen, die mede door hun gunstige ligging nabij Den Haag en Leiden na particuliere bewoning ook allerlei maatschappelijke functies konden vervullen en dat ten dele nog doen. In het boek is daar veel aandacht voor, evenals voor alle veranderingen in bebouwing en benutting die langs de Vliet hebben plaatsgevonden. Een rijk boek vol foto's en informatieve en goed geschreven teksten.

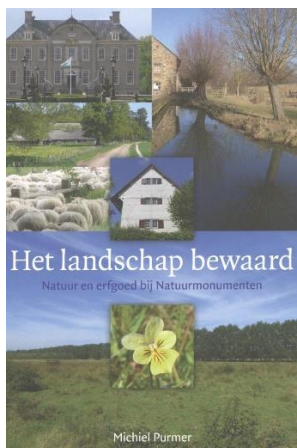
Ithaka Prijs & Stipendium

Wandelen hoort bij buitenplaatsen. De bewoners deden het zelf in hun parken en de buitenplaatstoeristen van nu trekken er langs en doorheen, te voet en hopelijk meer op de fiets dan met de auto. Willemieke Ottens, Els van der Laan-Meijer en Karin Bevaart 'wandelen door de lommerrijke landschapsparken', aangelegd tussen 1780 en 1830, van Overijssel. 'Groene parels' noemen ze het in de titel van hun prachtig door Waanders uitgegeven boek, dat van ieder van meer dan 50 beschreven buitenplaatsen en landgoederen ook een kaartbeeld bevat, gebaseerd op kadastrale minuutplannen uit de eerste decennia van de 19^e eeuw en meer recente hoogtekarten. De rijkdom van het zo gevarieerde Overijsselse landschap wordt in dit boek op ieder bladzijde zichtbaar en dankzij de reliëfkarten voor de topografische liefhebber ook bijna voelbaar.

Op veel buitenplaatsen wordt het vroege voorjaar, als de bomen nog helemaal kaal zijn, ingeluid met velden vol sneeuwkllokjes, winterakonieten, krokussen en gele anemonen. Verwilderde bol-en knolgewassen die de tuinen en parken een feestelijk aanzicht geven. Ze worden stinzenplanten genoemd, een alleen in Nederland gebruikt en aan het Friese woord 'stins' ontleend begrip voor wat aanvankelijk een stenen huis was en later wat nu in het Fries een 'state' heet. Tuin- en landschapsarchitect Trudi Woerdeman heeft zich met Willem Overmars en hun zoon Geert gezet aan wat niet minder dan een encyclopedie van de stinzenplanten en tegelijk ook een handboek voor passende tuinontwerpen en onderhoudsadviezen op dit gebied is. 'Tuinieren met stinzenplanten. Vreugde van een vroege lente' is een in eigen beheer, maar zeer professioneel gemaakt en met de foto's van Geert Overmars zeer fraai uitgevoerd boek geworden, dat een eerdere publicatie uit 2008 vervangt en overtreft.

Ter afsluiting van de dit jaar dus wel zeer rijke oogst aan inzendingen voor de Ithaka-prijs een proefschrift. Michiel Purmer promoveerde in 2018 aan de Vrij Universiteit Amsterdam bij de hoogleraren Hans Renes en Jan Kolen op 'Het landschap bewaard. Natuur en erfgoed bij Natuurmonumenten'. Het is een zeer grondige studie geworden van de veranderingen en ontwikkelingen in het denken over de samenhang tussen natuur, landschap en erfgoed, waarbij ook natuur en landschap als erfgoed gezien kunnen worden. In vier casestudies, het landgoed Eerde, de Atlantikwall in de duinen, de bescherming van het Geuldal en de herontwikkeling van het Mantingerveld van landbouwtwinging naar nieuwe woeste gronden met heide, plassen, veen en bos. Geen buitenplaats met een lange en wisselende geschiedenis van bewoning en benutting, maar een typisch voorbeeld van de maakbaarheid en dus de veranderbaarheid van het Nederlandse landschap.

Ithaka

Prijs & Stipendium

De jury, die dit jaar bestond uit Mirjam Koedoot, Yme Kuiper, Marcel Ool, René Dessing en Paul Schnabel, heeft zich ook deze vijfde keer weer met groot genoegen verdiept in ieder van de tien inzendingen. Uit ieder boek spreekt een grote liefde voor het nationale erfgoed dat in de buitenplaatsen, kastelen en landgoederen nog altijd op veel plaatsen het landschap bepaalt en aantrekkelijk maakt. De jury is onder de indruk van de professionaliteit van het onderzoek op dit gebied en geniet van de mooie foto's en tekeningen en de fraaie presentatie in echte boeken. Helaas kunnen we onze waardering voor de inzet en het werk van schrijvers, fotografen en uitgevers niet gelijkmatig over alle tien inzendingen verdelen.

De jury heeft besloten de Ithakaprijs 2019 toe te kennen aan het boek dat naar de mening van de jury het verhaal van iedere afzonderlijke buitenplaats het beste verbindt met ook een algemene beschouwing over de ontwikkeling in een bepaalde regio, dat in woord en beeld doet op een voor een breed publiek aantrekkelijke manier en er ook nog in slaagt weer in herinnering te brengen wat al zo lang verdwenen is. De Ithakaprijs 2019 gaat naar 'met smaak en tot voordeel aangelegd', de 'Buitenplaatsen in het Westland', uitgegeven door Genootschap Oud-Westland en ruimschoots ingeleid door Martin van den Broeke. Hij en nog tien andere auteurs bieden in het tweede deel een gedetailleerde beschrijving van de opkomst en ook ondergang van achttien Westlandse buitenplaatsen.

